

กุฎีสามหลังของวัดวังตะวันตก

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี

กุฎิทรงไทยวัดวังตะวันตก

วัดวังตะวันตกนั้น ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินในเขตเทศบาลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช บริเวณโดยรอบส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ อันสืบเนื่องมาจากบริเวณนี้ในปัจจุบันจัดได้ว่าเป็นศูนย์กลางความเจริญของเมืองนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กุฎิดังกล่าว ถูกอาคารพาณิชย์ต่างๆ บดบังความงาม จนแทบไม่มีใครเห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ภายในวัดแห่งนี้

วัดวังตะวันตกกับเรื่องเล่า

แต่เดิมบริเวณนี้เป็นป่าที่แรด (มีต้นขี้แรดขึ้นอยู่หนาแน่น) ชาวเมืองจึงนิยมใช้เป็นที่ค้างศพและได้เลิกร้างไปในภายหลัง ต่อมา "เจ้าจอมปราง"^(๑) ซึ่งประทับอยู่ในวังฝั่งตรงข้าม (วังตะวันตก) เห็นว่าบริเวณนี้เป็นที่ว่างเปล่าและอยู่ใกล้กับวังของท่านจึงได้จัดแปลงให้เป็นอุทยานที่สวยงามชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า "วังตะวันตก" ครั้นล่วงมาถึงสมัยของเจ้าพระยาณรงค์ (น้อย) ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ก็ใช้สถานที่นี้เป็นที่ดำเนินการเกี่ยวกับศพของเจ้าจอมมารดาปราง ซึ่งสิ้นชีพติดกสัย และได้ยกวังทางทิศตะวันออกให้เป็นวัด (ปัจจุบันคือวัดวัง

ตะวันตก) และจัดแปลงอุทยานทางทิศตะวันตกให้เป็นวัดเช่นกัน โดยเรียกว่า "วัดวังตะวันตก"^(๒)

กุฎิที่วัดวังกับความเป็นมา

กุฎิที่วัดวังตะวันตก มีประวัติความเป็นมาปรากฏบนแผ่นไม้ ๒ แผ่น เหนือบานประตูทางด้านหน้า (ทิศตะวันออก)^(๓) โดยแผ่นที่ ๑ มีความดังนี้

"กุฎีสามหลังกับทั้งครัวขวางโน้น
ข้าเจ้าอาจาริย์ของ^(๔) พร้อมด้วย
ญาติบรรณา และสานุศิษย์ได้
เตรียมจัดหาเครื่องเสาช่าง ตั้งแต่ปี
มะเมีย จัตวาศกมาโดยกชั้น เมื่อ
ณ วัน ๒ x ๔ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิ
๕

ศกพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๔๓๑
พรรษาที่ทำต่อมา" และแผ่นที่
๒ มีข้อความสืบต่อจากแผ่นที่ ๑

ว่า "ก็ทั้ง ณ วัน ๑๕ ค่ำ ปี
มะแม สดับตก เป็นวันฉลอง ๑๓
ปี แล้วเสร็จ ก็ทำทั้งนี้ เพื่อจะ
เปลื้องธุระสงฆ์ ที่กังวลด้วยจาก
ฟากฝา(๕) และจะได้อยู่อาศัย
และเรียนพระธรรมบำรุงพุทธ
ศาสนาให้จริง ท่านผู้อ่านผู้ฟังจง
อนุโมทนา รับส่วนบุญด้วยเทอญ
๑๑๕ พุทธโร โ มือนาคะเต(๖)
๑๑๖"

จากข้อความในแผ่นไม้ดัง
กล่าว ทำให้ทราบว่า ผู้ดำเนินการ
สร้าง คืออาจารย์ย่องและญาติ
พร้อมด้วยศิษย์ โดยได้เตรียมการ
ตั้งแต่เริ่มจัดหาเครื่องเสา มาจน
ลงมือก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑
จนแล้วเสร็จและมีการฉลองในอีก
๑๓ ปี ต่อมา

**รูปแบบของกุฏิและองค์ประ-
กอบอื่น ๆ**

หมู่กุฏิที่วัดวังตะวันตก เป็น
ลักษณะของเรือนฝากระดานแบบ
เรือนเครื่องสับ ๓ หลัง โดยมีหลัง

คาเป็นทรงจั่ว ซึ่งการทำหลังคา
แบบนี้คงเพื่อวัตถุประสงค์ในการ
ใช้ประโยชน์จากความสูงชัน เพื่อ
ให้น้ำฝนไหลได้เร็ว ตลอดจนเพื่อ
บรรเทาความร้อนที่จะถ่ายเทมายัง
ส่วนล่างด้วย(๗)

กุฏิ ๓ หลัง ดังกล่าวนี้ จะทำ
จั่วหลังคาหันมาทางด้านทิศตะวัน
ออกทั้งหมด โดยจะมีเรือนกลาง
เป็นห้องโถงโล่ง (มีฝาปิดกั้นด้าน
หน้า) และมีเรือนอีก ๒ หลัง ทำ
เป็นปีกยกพื้นสูงขึ้นทั้ง ๒ ข้าง
กล่าวคือทำเป็นเรือนด้านทิศใต้
และเรือนด้านทิศเหนือ โดยแต่ละ
หลังจะมีชานที่มีหลังคาคลุมต่อ
เชื่อมกัน

เรือนด้านทิศใต้จะทำเป็นกุฏิ
โล่ง ยกพื้นสูงขึ้นจากเรือนกลางซึ่ง
ก็คงเพื่อเป็นประโยชน์ในการให้
อากาศถ่ายเทตามแนวช่องว่าง
ตลอดจนสะดวกในการนั่งห้อยเท้า
ได้สบาย(๘) ทางด้านหลัง (ทิศ
ตะวันตก) ของเรือนหลังนี้ทำเป็น
ห้องเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นที่อยู่ของสงฆ์

ส่วนเรือนด้านทิศเหนือก็เป็นห้อง
ทึบ ๓ ห้อง ด้วยฝาประจันที่มีประตู
ทางเข้าทั้ง ๓ ห้อง หันมาสู่
เรือนกลาง ในแต่ละห้องมีหน้าต่าง
ห้องละ ๑ บาน เพื่อถ่ายเทอากาศ
ภายใน

ทางด้านทิศตะวันตกใน
ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของเรือนครัว
มีลักษณะเป็นห้องโถงซึ่งในประวัติ
บันแผนไม้กล่าวถึงว่า "ทั้งครัว
ขวางนั้น" คำว่า "นั้น" ก็ควรมี
ความหมายถึงบริเวณที่ไกลจาก
เรือนกุฏิสามหลังพอควร ซึ่งโดย
ปกตินั้นเรือนครัวก็มักจะแยกออก
จากเรือนใหญ่ เพราะการทำอา-
หารนั้นต้องใช้ไฟจึงอาจมีกลิ่นควัน
ต่าง ๆ จึงนิยมแยกออกไปต่างหาก
โดยมีชานเชื่อมเป็นทางไปสู่ครัว
จากการสอบถามได้ความว่า เรือน
ครัวหลังนี้ได้ย้ายเข้ามาชิดกับกุฏิ
ทั้งสามหลังในภายหลัง เนื่องจาก
ทางวัดได้ให้เอกชนเช่าเพื่อสร้าง
อาคารพาณิชย์จึงได้ย้ายเรือนครัว
เข้ามา และในปัจจุบันมีชานเรือน
ทำด้วยปูนซีเมนต์ต่อเชื่อมหมู่กุฏิ
กับเรือนครัวเข้าด้วยกัน

การแกะสลักไม้ตกแต่งกุฏิ

กุฏิเรือนไทยของวัดวังนี้
เป็นเรือนแบบฝาปะกน คือมีฝาทำ
เป็นกรอบสี่เหลี่ยมด้านนอกและ
ค้ำในกรูดด้วยแผ่นไม้อีกชั้นหนึ่ง
บริเวณประตูทางเข้าทางด้านหน้า
(ทิศตะวันออก) ของเรือนหลังกลาง
นั้น ทำเป็นบานประตูแบบแผ่นไม้
๒ บาน มือเกสาประตูอยู่ตรงกลาง
โดยมีก้านสอดยื่นออกมาด้านหน้า
เล็กน้อย ด้านข้างบานประตูแกะ
สลักเป็นรูปทวารบาลแบบจีน
(เสี้ยวกาง) คือเป็นรูปบุคคลมี

ลวดลายสลักไม้ประดับตกแต่งกุฏิ (ด้านหน้า)

๗๒ รูปสมิถ

เขรายาว ยืนบนหลังสิงห์โต (กิเลน) มือข้างหนึ่งถือจ้าว ลักษณะของภาพจะอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมด้านบนแกะเป็นรูปม่าน (เลียนแบบผ้า) บริเวณที่ว่างระหว่างม่านกับรูปบุคคลแกะเป็นลายดอกไม้ห่อล้น เพื่อเป็นการรักษาช่องไฟของภาพให้มีความสวยงาม

ถัดออกไปจากกรอบประติมากรรมรูปทวารบาล เป็นผ้าห่มกลองด้านหน้าผืนนี้ด้านบนแกะเป็นช่องลมที่มีลวดลายแตกต่างกัน คือทางด้านต่อเชื่อมกับเรือนด้านทิศใต้ เป็นลายรูปบุคคลมีปีกประกอบลายพรรณพฤกษา ส่วนด้านที่ต่อกับเรือนด้านทิศเหนือเป็นลายรูปหัวบุคคลที่มีลายก้านต้นไม้เป็นลำตัวสำหรับด้านล่างของผืนนี้ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม ๓ ช่อง ทั้งสองด้านภายในช่องแกะสลักเป็นลายรูปกระถาง (ภาชนะ) ใส่ต้นไม้ประกอบลายสัตว์ เช่น นก เป็นต้น

ถัดจากผืนนี้ออกไปเป็นผืนที่กันเพื่อเชื่อมส่วนชายคาของ

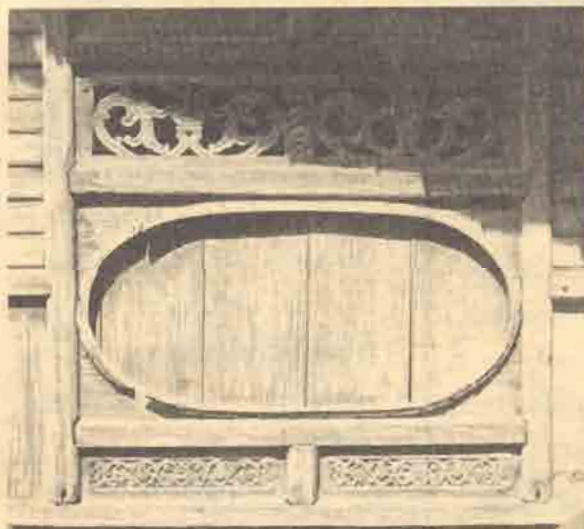
เรือนทั้งทางด้านทิศใต้และด้านทิศเหนือ โดยทำเป็นผ้าไม้กระดานกันทางเรือนด้านทิศใต้นั้นมีหน้าต่าที่ทำเป็นรูปวงรีโค้งภายในกรอบสี่เหลี่ยม ใช้วิธีปิดเปิดโดยการนำไม้มาเรียงต่อกันและมีไม้ขัด (ดาล) อยู่ทางด้านหลัง ตอนบนของหน้าต่าทำเป็นช่องลมด้วยฉลุไม้เป็นลายประดิษฐ์ ๒ ช่อง ส่วนด้านล่างเป็นสายพรรณพฤกษาอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้าสำหรับผืนนี้ของเรือนด้านทิศเหนือ ก็อยู่ในลักษณะคล้ายกัน เพียงแต่ลักษณะหน้าต่าไม่มีวงโค้งเป็นกรอบ (ซึ่งคงชำรุดแล้ว) และลวดลายแกะสลักทั้งด้านบนและล่างก็แตกต่างกันออกไปเท่านั้น

ลักษณะจั่วซึ่งเป็นแผงไม้รูปสามเหลี่ยมปิดหัวท้ายของเรือนหลังกลางนั้น ช่องรอบนอกจะแกะฉลุทำเป็นช่องลม เป็นสายพรรณพฤกษาประกอบลายสัตว์ (นก) กรอบในทำเป็นแผ่นไม้คล้ายแบบผ้าสายบัว (ลักษณะเป็นไม้กระ-

ดานต่อกัน แล้วนำไม้เล็ก ๆ มาประกบระหว่างรอยต่อคล้ายวีวสายบัว) โดยมีลักษณะคล้ายลายรัศมีของพระอาทิตย์

หน้าต่าของเรือนหลังใต้ทางด้านหน้ามี ๒ บาน และด้านข้าง (ทิศใต้) ๓ บาน ลักษณะของหน้าต่าเป็นแบบแผ่นไม้ ๒ แผ่นปิดเข้าหากันโดยมีอกเลาหน้าต่าอยู่ตรงกลาง ด้านล่างของกรอบหน้าต่า ทำเป็นพนักเตียง ๆ แบบลูกมะหวดก้นอยู่ สำหรับหย่อง (แผ่นไม้ใต้บานหน้าต่า) แกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ลายดังกล่าวเป็นลายประเภทพรรณพฤกษาประกอบสายประดิษฐ์ (แบบลายเครือเถา) และลายเรขาคณิต โดยแต่ละหย่องนั้นมีลวดลายที่ไม่เหมือนกันเลย

ส่วนหน้าต่าของเรือนด้านทิศเหนือ ก็เป็นหน้าต่าแบบเดียวกับเรือนด้านใต้ โดยมีตำแหน่งตลอดจนจำนวนเท่ากัน ยกเว้นบริเวณหย่องหน้าต่าที่ไม่ปรากฏ

หน้าต่าด้านหน้าของกุฏิ

ลวดลายการแกะสลักและฉลุไม้ (ด้านหน้ากุฏิ)

ลวดลายเด่นชัด

นอกจากนั้นในเรื่องด้านทิศใต้ บริเวณที่กันเป็นห้องเล็กทางด้านหลังนั้น มีการแกะสลักแต่งในส่วนบนของฝาห้อง ด้วยลวดลายพรรณพฤกษาและลายรูปสัตว์ โดยใช้เป็นช่องลมเพื่อระบายอากาศสำหรับด้านล่างของกรอบประตูและหน้าต่างแกะสลักไม่เป็นรูปสัตว์และดอกไม้อยู่ในกรอบรูปวงกลมเรียงกันและกรอบสี่เหลี่ยมซึ่งลวดลายแบบนี้ไม่ปรากฏในเรื่องด้านทิศเหนือ เมื่อดูโดยส่วนรวมแล้วคล้ายกับว่า เรือนทางด้านทิศใต้จะมีการสร้างสรรคและมีมือที่สูงกว่าเรือนทางด้านทิศเหนืออยู่บ้าง

ท้ายบทของกุฏิวัดวัง

หมู่กุฏิทรงไทยของวัดวัง

นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามและน่าสนใจมากแห่งหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ไม่ว่าจะคำนึงถึงประวัติการก่อสร้าง ตลอดจนคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ สถาปัตยกรรม หรือศิลปกรรมก็ตาม ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสูงส่งของช่างผู้ก่อสร้างได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามยังเป็นที่น่าสงสัยว่า ลวดลายการฉลุหรือแกะสลักไม้บางจุด อาจไม่ใช่เพื่อความสวยงามอย่างเดียว แต่อาจแฝงความหมายด้านอื่นไว้ด้วย เช่น คติธรรมหรือความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาต่อไป

ในปี พ.ศ. 2531 นี้ กุฏิทรงไทยดังกล่าวก็จะมีอายุครบ ๑๐๐ ปี นับตั้งแต่เริ่มก่อสร้างมา จึงเป็นที่น่ายินดีที่ขณะนี้จะมีผู้ที่มองเห็นคุณค่าของกุฏิดังกล่าว โดยทั้งภาค

รัฐบาลและเอกชนได้ร่วมมือกันเพื่อหาทางอนุรักษ์โบราณสถานนี้ไว้เพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมชิ้นนี้ให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ก็หวังว่ากุฏิวัดวังจะคงอยู่เพื่อเล่าเรื่องราวแก่คนรุ่นหลังด้วยตัวของมันเองในอนาคต □

เชิงอรรถ

๑. "เจ้าจอมมารดาปราง" นั้นเป็นธิดาองค์เล็กของพระเจ้านครศรีธรรมราช เจ้าชั้นเทศิมา (หลวงสิทธิไชยเวร) ได้ถวายตัวเป็นสนมพระเจ้ากรุงธนบุรีและต่อมา พระเจ้ากรุงธนบุรีได้พระราชทานแก่เจ้าพระยานคร (พิณณ์) โดยเวลานั้นมีครรภ์อยู่แล้ว ได้มาคลอดที่เมืองนคร บุตรนั้นคือ เจ้าพระยานคร (น้อย) : ดูใน หลวงอนุสรสิทธิกรรม (บัว ณ นคร) พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๓) โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร : พระนคร, ๒๔๗๗ หน้า ๑๐๕-๑๐๗ และ เฉลียว เรื่องเทศ "วัดวังตะวันตก" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ ๘, อมรินทร์ การพิมพ์ : กรุงเทพฯ ๒๕๒๔ หน้า ๓๓๐๕

๒. น้อม อุปรมัย "ประวัติวัดวังตะวันตกและวัดวังตะวันตก" น้อมรวลีล (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายน้อมอุปรมัย) ๒๕๒๖ หน้า ๔๗-๔๘

๓. แผ่นไม้ ๒ แผ่นนี้ ปัจจุบันยังคงอยู่เหนือบานประตูกุฏิหลังกลาง มีขนาดความยาวประมาณ ๑๐๕ ซม. กว้าง ๓๐ ซม. แต่ละแผ่นมีตัวอักษรอยู่ ๒ บรรทัด

๔. อาจารย์ย่องนั้น เข้าใจว่ามีสมณศักดิ์เป็นพระครูกาชาด (ย่อง) เจ้าอาวาสวัดวังตะวันตก เนื่องจากมีเรื่องปรากฏว่า สมุห์หนู ซึ่งเป็นกวีคนหนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราช ได้ไปอุปสมบทกับท่านพระครูกาชาด (ย่อง) : ดูใน วิเชียร ณ นคร และคณะ นครศรีธรรมราช. รพ. อักษรสัมพันธ์ : กรุงเทพฯ ๒๕๒๑ หน้า ๔๐๕

๕. คำดังกล่าว เขียนว่า "ฟักผ่า" ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคำว่า "ปืมเมีย" ซึ่งเขียนว่า "ปืมเมีย" จึงได้อ่านว่า "ผ่าผ่า" ซึ่งถ้าหมายถึง "ฟักผ่า" น่าจะให้ความหมายที่ดีกว่า

๖. คงหมายถึง คำกล่าว "พุทธโฆโฆนะกะเต" ซึ่งแปลว่า "ขอให้ข้าพเจ้าเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคต" ซึ่งคำถาดังกล่าวเปรียบเทียบกับได้กับจารึกบนขอบหัวระฆัง วัดคงคาวัด อ.ท่าศาลา นครศรีธรรมราช (จารึก นศ. ๑๑ (พิเศษ)) ซึ่งความดังกล่าวอาจแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อในการสร้างถาวรวัตถุให้กับศาสนา เพื่อหวังบุญกุศล สำหรับอนาคตกาล ดูใน ประเสริฐ ณ นคร จารึกจากนครศรีธรรมราช "สัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๓" ร.พ.การศาสนา : กรุงเทพฯ ๒๕๒๘. หน้า ๓๑๓

๗. มล.ประทีป มาลากุล พัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๕๒๔ หน้า ๒๔

๘. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔